

Sygn. akt III KK 399/14

POSTANOWIENIE

Dnia 22 stycznia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Roman Sądej (przewodniczący)

SSN Andrzej Ryński (sprawozdawca)

SSN Jacek Sobczak

Protokolant Łukasz Biernacki

w sprawie A. F.

w przedmiocie zwrotu kosztów ustanowienia obrońcy

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu w trybie art. 535 § 5 k.p.k.

w dniu 22 stycznia 2015 r.,

kasacji, wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich

od postanowienia Sądu Rejonowego w G.

z dnia 10 kwietnia 2014 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w G.

UZASADNIENIE

W dniu 2 grudnia 2010 r. Urząd Celny w G. wszczął postępowanie przygotowawcze, wobec A. F. Prezesa Zarządu Sp. z o.o. U. z siedzibą w G., zaś w dniu 13 grudnia 2010 r. podejrzanemu przedstawiono zarzut popełnienia oszustwa podatkowego z art. 56 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s. (k.212). Natomiast 3 stycznia 2011 r. doszło do zmiany postanowienia o przedstawieniu zarzutu w zakresie opisu czynu, przy utrzymaniu jego dotychczasowej kwalifikacji prawnej (k.235). W trakcie tego postępowania A. F. dnia 20 stycznia 2011 r. upoważnił adw. M. O. do występowania w tej sprawie w charakterze jego obrońcy z wyboru (k.238). Następnie został przesłuchany w charakterze podejrzanego w dniu 12 stycznia 2011 r., w trakcie którego zapoznano

go z zarzutem sformułowanym przez organ finansowy pierwszej instancji (k.236). Ostatecznie w sprawie tej Urząd Celny w G. postanowieniem z dnia 11 czerwca 2013 r., na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k., art. 325a k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s., umorzył dochodzenie przeciwko A. F. o czyn z art. 56 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s., wobec ustalenia, że czynu nie popełniono. Postanowienie to w stosunku do A. F. uprawomocniło się w dniu 16 lipca 2013 r. Zanim jeszcze do tego doszło, obrońca z wyboru podejrzanego, na podstawie art. 626 § 1 k.p.k. oraz art. 632 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.p.k., wystąpił w dniu 20 czerwca 2013 r. do Urzędu Celnego z wnioskiem o zwrot uzasadnionych wydatków jakie poniósł oskarżony w tym postępowaniu w kwocie 1 000 złotych, z tytułu ustanowienia w sprawie jednego obrońcy. Żądanie wniosku zostało udokumentowane kopią umowy zlecenia z dnia 14 stycznia 2013 r., z której wynika że A. F. zlecił adwokatowi T. M. prowadzenie sprawy karnej-skarbowej na etapie postępowania przygotowawczego, do czasu jej prawomocnego zakończenia oraz kopiami paragonów z kasy fiskalnej. Urząd Celny w G. postanowieniem z dnia 27 września 2013 r., wniosek ten oddalił podnosząc, że w sprawie niniejszej nie został sporządzony akt oskarżenia i została ona umorzona na etapie postępowania przygotowawczego, a nie sądowego. Z tego powodu uznał, że brak jest podstaw by obciążać Skarb Państwa wydatkiem, poniesionym przez A. F. z tytułu ustanowienia w postępowaniu przygotowawczym obrońcy z wyboru (k.498).

Na powyższe postanowienie zażalenie złożył obrońca podejrzanego, który zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie art. 632 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. i w zw. z art. 113 § 1 k.k.s. poprzez jego niezastosowanie i w konsekwencji nieobciążenie Skarbu Państwa obowiązkiem zwrotu poniesionych przez A. F. kosztów obrony w postępowaniu przygotowawczym mimo, że postępowanie to toczące się *in personam* zostało przez Urząd Celny umorzone prawomocnym postanowieniem z dnia 11 czerwca 2013 r., na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.

Dlatego też skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia i zasądzenie wnioskowanej kwoty tytułem poniesionych przez podejrzanego kosztów procesu.

Dyrektor Izby Celnej stwierdzając brak podstaw do uwzględnienia zażalenia,

przekazał je wraz z aktami do Sądu Rejonowego w G.(k.507-509).

Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 10 kwietnia 2014 r., wniosku obrońcy A. F. nie uwzględnił i utrzymał w mocy postanowienie Naczelnika Urzędu Celnego z dnia 27 września 2013 r. W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Rejonowy akceptując stanowisko organu celnego wyraził pogląd, że przepis art. 632 pkt 2 k.p.k. odnosi się wyłącznie do fazy postępowania sądowego i tylko na tym etapie postępowania, w razie jego umorzenia, nakłada obowiązek obciążenia Skarbu Państwa uzasadnionymi wydatkami stron, wynikającymi z tytułu ustanowienia jednego obrońcy lub pełnomocnika, albowiem operuje on pojęciem „sprawy z oskarżenia publicznego” czyli takiej, w której akt oskarżenia został wniesiony do sądu, a nie używa określenia „sprawy ściganej z oskarżenia publicznego”.

Powyższe postanowienie zaskarżył kasacją skierowaną w trybie art. 521 § 1 k.p.k. Rzecznik Praw Obywatelskich, który na podstawie art. 523 § 1 k.p.k. orzeczeniu temu zarzucił rażące i mogące mieć istotny wpływ na jego treść naruszenie prawa procesowego, to jest art. 632 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s., w następstwie wyrażenia błędnego poglądu, iż nie jest dopuszczalny zwrot kosztów ustanowienia jednego obrońcy z wyboru podejrzanemu, wobec którego umorzono postępowanie przygotowawcze karnoskarbowe, bowiem ustawodawca ograniczył obowiązek obciążania Skarbu Państwa uzasadnionymi wydatkami stron wynikającymi z tytułu ustanowienia jednego obrońcy w razie umorzenia postępowania, jedynie do fazy postępowania sądowego.

Powołując się na powyższe skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja Rzecznika Praw Obywatelskich okazała się oczywiście zasadna i została uwzględniona na posiedzeniu w trybie art. 535 § 5 k.p.k., ponieważ zaskarżone postanowienie Sądu Rejonowego wydane zostało z rażącym naruszeniem przepisów wskazanych w zarzucie kasacyjnym.

Zgodnie z art. 632 pkt 2 k.p.k., jeżeli ustawa nie stanowi inaczej w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania koszty procesu w

sprawach z oskarżenia publicznego ponosi Skarb Państwa, z wyjątkiem należności z tytułu udziału adwokata lub radcy prawnego ustanowionego w charakterze pełnomocnika przez pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego, powoda cywilnego albo inną osobę, a także z tytułu obrony oskarżonego w sprawie, w której oskarżony skierował przeciwko sobie podejrzenie popełnienia czynu zabronionego.

Należy zauważyć, że art. 632 k.p.k., który na podstawie przepisu odsyłającego określonego w art. 113 § 1 k.k.s. znajduje również odpowiednie zastosowanie w postępowaniu karnoskarbowym, normuje zasady rozstrzygania w przedmiocie kosztów procesu w przypadku uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania. Termin koszty procesu obejmuje koszty sądowe, na które składają się opłaty i wydatki poniesione przez Skarb Państwa od chwili wszczęcia postępowania oraz uzasadnione wydatki stron, w tym z tytułu ustanowienia w sprawie jednego obrońcy lub pełnomocnika (art. 616 k.p.k.). W myśl tych przepisów w sprawach z oskarżenia publicznego zakończonych orzeczeniami wskazanymi w art. 632 k.p.k., Skarb Państwa ponosi wszystkie tymczasowo wyłożone przez siebie wydatki, a także ciąży na nim obowiązek zwrotu poniesionych przez strony ich uzasadnionych wydatków, do których ustawodawca zaliczył m. in. należności jakie strona poniosła z tytułu ustanowienia w sprawie pełnomocnika lub obrońcy (art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k.).

Przedstawione zasady rozliczania kosztów procesu, określone w art. 632 pkt 2 k.p.k., odnoszą się również do postępowania przygotowawczego od chwili jego wszczęcia (art. 616 § 2 pkt 2 k.p.k.). Jeżeli sprawa zakończyła się umorzeniem na tym etapie postępowania, to organ postępowania przygotowawczego ma obowiązek zwrotu uzasadnionych wydatków poniesionych przez uczestnika tego postępowania na jego wniosek od momentu, gdy stał się on stroną - w przypadku podejrzanego poczynając od fazy *in personam* (art. 71 § 1 k.p.k.). Obejmuje to należności powstałe po sporządzeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jego niezwłocznym ogłoszeniu i przesłuchaniu podejrzanego, oczywiście, o ile nie skorzysta on z prawa do odmowy składania wyjaśnień oraz gdy nie wystąpią okoliczności wskazane w art. 313 § 1 *in fine* k.p.k. (zob. wyrok SN z dnia 24 czerwca 2013 r., V KK 453/12, LEX nr 1341289).

Powyższej tezie nie przeczy fakt, że przepis art. 632 k.p.k. dotyczy oskarżonego, ponieważ używa on tego określenia w znaczeniu ogólnym, co oznacza, że ma odpowiednie zastosowanie także do podejrzanego (art. 71 § 3 k.p.k.).

Nie można podzielić zapatrywania Sądu Rejonowego, że zawarte w art. 632 pkt 2 k.p.k. sformułowanie „...w sprawach z oskarżenia publicznego...”, odnosi się wyłącznie do fazy postępowania sądowego i uzależnia zastosowanie tego przepisu od wniesienia aktu oskarżenia. Analiza treści art. 632 pkt 2 k.p.k. w kontekście dyspozycji art. 616 § 2 pkt 2 k.p.k. pozwala twierdzić, że pojęcie to ma szerszy aspekt procesowy, obejmując swoim zakresem rozliczenie kosztów procesu w sprawach dotyczących wszystkich kategorii przestępstw, z którymi łączy się orzekanie w trybie postępowania publicznoskargowego (art. 9, 12, 13, 60 § 1 i 661 k.p.k.) od momentu wszczęcia postępowania, zaś w przypadku jego umorzenia nie uzależnia rozstrzygnięcia w tym zakresie od etapu postępowania karnego, na którym zapadło to orzeczenie.

Reasumując, należy stwierdzić, że w omawianej sytuacji procesowej relewantny z punktu widzenia zasadności roszczeń podejrzanego o zwrot poniesionych przez niego uzasadnionych wydatków jest tylko fakt ustanowienia obrońcy w sprawie, która co najmniej osiągnęła fazę *in personam* w postępowaniu przygotowawczym oraz umorzenia postępowania (art. 616 § 1 pkt. 2 k.p.k.), natomiast nie jest istotne czy postępowanie to osiągnęło stadium jurysdykcyjne.

Tak zdekodowany sens analizowanego pojęcia „...w sprawach z oskarżenia publicznego...” użytego w art. 632 pkt 2 k.p.k. można również odnaleźć w treści art. 640 k.p.k. który stanowi , że przepisy odnoszące się do kosztów procesu w sprawach z oskarżenia prywatnego mają odpowiednie zastosowanie w sprawach z oskarżenia publicznego, w których akt oskarżenia wniósł oskarżyciel posiłkowy. W przepisie tym dla potrzeb rozstrzygnięcia o kosztach wyraźnie oddzielono pojęcie „...sprawy z oskarżenia publicznego...”, od skargi subsydiarnej wszczynającej postępowanie jurysdykcyjne, po to aby wskazać, że nie mają tu zastosowania zasady rozliczania kosztów procesu obowiązujące w trybie publicznoskargowym, lecz w postępowaniu prywatnoskargowym.

Nadto, oprócz aspektu procesowego, brak jest konstytucyjnych powodów do różnicowania znaczenia dla oskarżonego lub podejrzanego orzeczenia o umorzeniu postępowania w zależności od tego, czy nastąpiło to na etapie postępowania przygotowawczego, czy też sądowego, bowiem traktowanie w sposób odmienny osób niesłusznie oskarżonych i niesłusznie podejrzanych, nawet w sferze zwrotu poniesionych przez nich kosztów procesu w sposób rażąco narusza zasadę równości, określoną w art. 32 ust. 1 Konstytucji RP.

Trafnie podkreślił Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 23 maja 2005 r. SK 44/04 (OTK-A 2005/5/52), że "Państwo musi ponosić ryzyko podejmowanych czynności organów procesowych i przejmować obciążenia finansowe, które z tych czynności wynikają. Proces nie byłby sprawiedliwy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, gdyby jego kosztami - zwłaszcza wtedy, gdy zostały one spowodowane wadliwymi lub ze względów prawnych zbędnymi czynnościami procesowymi obciążony był obywatel, który dochodzi należnej mu od państwa ochrony prawnej. Rozwiązanie takie nie dałoby się pogodzić także ze sformułowaną w art. 2 Konstytucji zasadą demokratycznego państwa prawnego oraz z zasadą równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP)".

Niezależnie od tego w wyroku z dnia 26 lipca 2006 r. SK 21/04 (OTK-A 2006/7/88) Trybunał Konstytucyjny potwierdził, że w państwie prawnym zasadą powinno być obciążanie kosztami postępowania tej ze stron, która w jego toku nie zdołała utrzymać swojego stanowiska. Jednocześnie wyraził pogląd, iż w odniesieniu do zakończonych uniewinnieniem postępowań z oskarżenia publicznego oznacza to, że koszty winna ponosić strona oskarżająca - organ władzy publicznej, a faktycznie - Skarb Państwa. Należy podkreślić, że w sprawie niniejszej umorzono postępowanie przygotowawcze toczące się w trybie publicznoskargowym po ustaleniu, że podejrzany czynu nie popełnił, a zatem można je uznać za orzeczenie równoważne z wyrokiem uniewinniającym zapadającym na etapie postępowania sądowego.

Odnosząc te rozważania do niniejszej sprawy karnoskarbowej należy odnotować fakt ustanowienia przez podejrzanego A. F. w fazie *in personam* postępowania przygotowawczego obrońcy z wyboru oraz fakt późniejszego umorzenia tego postępowania wobec podejrzanego w związku z ustaleniem, że

czynu nie popełniono, które powinny skutkować merytorycznym rozstrzygnięciem wniosku podejrzanego o zwrot poniesionych przez niego uzasadnionych wydatków w postaci kosztów ustanowienia w sprawie jednego obrońcy. Zatem, przy braku negatywnych przesłanek o których mowa w art. 632 pkt. 2 k.p.k. *in fine*, odmowa zasądzenia kosztów obrony z przyczyn formalnych, w oparciu o fakt, że organ celny prowadzący w tej sprawie postępowanie przygotowawcze nie wniósł do sądu aktu oskarżenia, była oczywiście niesłuszna i w sposób rażąco naruszyła art. 632 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. i w zw. z art. 113 § 1 k.k.s., które to naruszenie miało istotny wpływ na treść zaskarżonego postanowienia.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 537 § 2 k.p.k. uchylił zaskarżone orzeczenie i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu. W postępowaniu ponownym Sąd ten stosownie do treści art. 442 § 3 k.p.k. w zw. z art. 518 k.p.k. uwzględni przy orzekaniu przedstawione zapatrywania prawne.